

מרכז לידע ולמחקר בחינוך
مركز معلومات وبحث في التربية والتعليم
Center for Knowledge and Research in Education
האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים

כיצד מחנכים לערכים בבתי ספר בעולם?

דגשים מתוך סקירה

מסמך זה כולל דגשים מתוך הסקירה "כיצד מחנכים לערכים בבתי ספר בעולם?"

הסקירה נכתבה בידי שרי אלפיי־ניסן כחומר רקע להקמת ועדת המומחים לנושא חינוך לערכים – קווים מנחים למדידה והערכה. לסקירה המלאה [לחצו כאן](#). למידע נוסף על פעילות ועדת המומחים [לחצו כאן](#).

נובמבר 2019

מטרת הסקירה היא להרחיב את הדעת בדבר תוכניות חינוכיות העוסקות בערכים ומתקיימות במדינות שונות בעולם, ולשמש מקור להשוואה. הסקירה נכתבה מתוך תפיסה כי התודעות לאופן שבו מחנכים לערכים במדינות שונות בעולם תאפשר חשיבה רפלקטיבית על האופן שבו מחנכים לערכים בישראל, ותקדם יישום של תוכניות חדשות או שינוי של תוכניות קיימות.

במדינות רבות בעולם גובר כיום העניין ביישום של תוכניות לימודים העוסקות במוצהר בחינוך לערכים. מטרת הסקירה לבחון כיצד מחנכים לערכים במדינות שונות בעולם ובהן ארצות הברית, בריטניה, אוסטרליה, הפיליפינים, אינדונזיה, סין והונג קונג. הסקירה מבוססת על מאמרים אקדמיים בתחומי החינוך, הפסיכולוגיה והסוציולוגיה. במדינות הדוברות אנגלית (ארצות הברית, בריטניה ואוסטרליה) נבחנו תכנים הנוגעים לנושא באתרים של משרדי החינוך הרשמיים. בפיליפינים ובהונג קונג נבחנו אתרי משרד החינוך בגרסתם המתורגמת לשפה האנגלית. בסקירה מתוארות ההצדקות הניתנות לקיומה של כל תוכנית, ומובאות דוגמאות הן באשר לדרכים שבהן מחנכים לערכים באמצעותה, הן באשר לדרכים שבהן מעריכים ומודדים אותה.

הנחת המוצא בסקירה זו היא כי כל פעולה חינוכית היא פעולה מכוונת ערכים (אלוני, חוטינר וצדקיהו, 2005), וכי במרחב בית הספר נלמדים ומופנמים ערכים אידאולוגיים באופן גלוי וסמוי גם יחד (לם, 2000). המסרים הערכיים הסמויים במערכות החינוך אינם עומדים במוקדה של סקירה זו, כי אם תוכניות חינוכיות אשר באופן מוצהר וגלוי מבקשות לחנך לערכים. הממצאים שנאספו מעידים כי תוכניות חינוכיות שמטרתן המוצהרת לחנך לערכים מופיעות בכותרות שונות, ובהן "חינוך מוסרי" (moral education), "חינוך ערכי" (values education) ו"חינוך האופי" (character education). ברוב התוכניות המוצגות בסקירה זו הערכים שהתוכנית החינוכית מבקשת להטמיע מוצגים באופן רשמי במסמכי התוכנית. מן הסקירה עולה שהן ההחלטה באשר לאופי הערכים הן ההחלטה באשר לאופן הטמעתם הן אידאולוגיות במהותן. עוד עולה מהסקירה כי דרכי הערכה ומדידה משקפות אף הן ערכים, ומעידות גם על ההצדקות לקיומן של תוכניות החינוך לערכים.

הסקירה מעידה כי מעורבותה של קהילה מקומית בקביעת התכנים הנלמדים בתוכניות החינוך לערכים בולטת יותר במדינות המערביות שנבחנו. בארצות הברית הממשל תומך בתוכניות של חינוך לערכים, אך ההחלטות על התכנים נתונות בידי המדינות, בתי הספר והקהילות. מנגד, באוסטרליה ובבריטניה יש תוכניות לאומיות לחינוך ערכי. באוסטרליה הוחלט בדיון ממשלתי בהשתתפות אנשי חינוך ואנשי קהילה על תשעה ערכים מרכזיים שעל פיהם יש לחנך בכל בתי הספר במדינה. בבריטניה יצא בימים אלו קול קורא המבקש ממחנכים, מהורים ומגורמים קהילתיים להציע תוכניות שזכו להצלחה ומטרותיהן עולות בקנה אחד עם חמישה יסודות שהגדיר משרד החינוך הבריטי. בפיליפינים ובאינדונזיה ניכר דגש רב על חינוך לערכים: תוכניות בנושא מתעדכנות אחת לכמה שנים, והממשל הוא שמחליט מהם הערכים הרשמיים ובהתאם לכך מכתוב לבתי הספר תוכניות להטמעת

הערכים האלו. גם ברפובליקה העממית של סין, מדינה אוטוריטרית באופייה, הממשל הוא שמכתיב את כל תוכני החינוך. כך, למשל, גם תוכניות לימודי המוזיקה ביבשת המרכזית ואף בהונג קונג מחנכות לערכים לאומיים.

דוגמאות לתוכניות חינוך לערכים במדינות שונות

ארצות הברית

אחת ממטרות החינוך בארה"ב לאורך ההיסטוריה היא חינוך לערכים וטיפוח התנהגות מוסרית (Brimi, 2009; Howard, 2005; Waters & Russell, 2014). על פי אתר משרד החינוך האמריקאי, חינוך לערכים בארצות הברית כיום מוגדר בעיקרו במושג "character education" - "חינוך האופי". אחת המטרות המוצהרות של החינוך בבתי הספר בארצות הברית היא לעצב את אופיים של התלמידים דרך הקניית ערכים והגדרה של כללים מוסריים להתנהגות חברתית.

בארצות הברית תוכניות החינוך לערכים זוכות לתמיכה פדרלית, אך הבחירה בתוכניות עצמן וכן בגישה ובמתודה לחינוך הערכי נתונה בידיהם של גורמים מקומיים - המדינה, העיר, הקהילה ובתי הספר. בשל קוצר היריעה לא עוסקת סקירה זו באופן שבו הגישות השונות לחינוך הערכי מקבלות ביטוי בבתי הספר בארצות הברית. מכיוון שהממשל האמריקאי בוחר להציג את החינוך לערכים תחת הכותרת "חינוך האופי", ולנוכח העלייה בפופולריות של תוכניות חינוך האופי בארצות הברית, הסקירה מתמקדת בגישה זו. עם זאת יש לציין כי זוהי רק אחת הגישות הבאות לידי ביטוי בחינוך לערכים בארצות הברית, וכי לא קיימת בארצות הברית תוכנית לאומית רשמית לחינוך לערכים.

אלטהוף וברקוביץ' (Althof & Berkowitz, 2006) טוענים כי בעוד התוכניות ל"חינוך האופי" מבקשות בפועל לחנך גם לערכים ליברליים ודמוקרטיים, הרי שתוכניות הנושאות כותרת זו נתפסות לעיתים כתוכניות אינדוקטריניות ושמרניות. הסקירה שלפנינו מראה כי בפועל רוב התוכניות הפופולריות לחינוך לערכים בארצות הברית המוגדרות תוכניות "חינוך האופי", כוללות גם חינוך מוסרי וחינוך אזרחי דמוקרטי. זאת ועוד, אף כי נטען ש"חינוך האופי" הוא נושא שנוי במחלוקת בתחום החינוך (Waters & Russell, 2014), הממצאים שנאספו מראים כי בתי ספר רבים בארצות הברית משלבים תוכניות לימודים תחת כותרת זו כתוכניות שמטרתן המוצהרת היא חינוך לערכים. כמו כן, בעשור האחרון הקונגרס האמריקאי ומשרד החינוך האמריקאי תומכים באופן רשמי בקיום תוכניות אלו, אם כי בתי הספר הם שמחליטים אם ישולבו בהם התוכניות. על פי אתר משרד החינוך האמריקאי, המשרד מממן מדינות ו"סוכנויות חינוך מקומיות" (local education agencies) התומכות בפיתוחן ובקיומן של תוכניות לטיפוח "אופי חזק" וחינוך ערכי.

סקירת התוכניות לחינוך לערכים בארצות הברית שכותרתן "חינוך האופי" מעידה כי בארצות הברית נוצר מעין שוק של מומחים לחינוך לערכים. ארגונים ועמותות מציעים

תוכניות מפורטות לבתי הספר בכל טווח הגילים. חלק מהתוכניות מוצעות ללא תשלום על ידי עמותות ללא מטרת רווח, וחלקן על ידי ארגונים עסקיים המשווקים תוכניות אלו תמורת תשלום.

"Character Counts"¹ היא דוגמה לתוכנית המופעלת בארצות הברית וזוכה להטמעה רחבת היקף. את התוכנית מפעיל "The Josephson Institute", ארגון ללא מטרת רווח שמטרתו לשפר את "האיכות האתית של החברה על ידי שינוי בהתנהלות קבלת ההחלטות של הפרט והארגון" (מתוך אתר החברה). המטרה המוצהרת של התוכנית היא ליצור בבתי הספר אקלים חיובי וסביבה בטוחה לילדים. הארגון מציע סדנה בת שלושה ימים לאנשי הוראה ולציבור הרחב. בסיום הסדנה מקבלים המשתתפים תעודה ("Champions of Character") אשר מקנה להם הרשאה להטמיע את התוכנית בבית הספר ולהכשיר את צוות ההוראה לכך. תוכנית הלימודים שמציע הארגון מבקשת להטמיע ערכים "אוניברסליים" בכל תחומי הלימוד של בית הספר, ומצופה מהמורים לשמש דוגמה לערכים אלו ולחזקם בקרב התלמידים על ידי משוב חיובי.

התוכניות הפדגוגיות שמציע הארגון מבוססות על שישה ערכים מרכזיים: תחושת ערך עצמי, כבוד, אחריות, הוגנות, דאגה ואזרחות. כותבי התוכנית סבורים כי גם לסדר הופעת הערכים יש משמעות. הארגון מצהיר כי הבחירה בערכים המרכזיים אינה נובעת משיקולים דתיים או פוליטיים. לטענת הארגון, ההוכחה הניתנת לכך היא ההכרה של הממשל האמריקאי בערכי הארגון: משנת 1995 הסנאט מכיר בתוכנית של "ששת הערכים" ומקדם אותה, ואף הכריז כי בכל ארצות הברית יתקיים שבוע רשמי הנושא את שם הארגון ("Character Counts Week").

למרות הטמעתן הרחבה של תוכניות כמו "Character Counts" בבתי הספר בארצות הברית, מידת האפקטיביות שלהן מוטלת בספק לנוכח הקושי ליישמן ולהעריך את מידת הצלחתן (Brimi, 2009). עוד עולה הטענה כי למרות נוכחותן הרחבה של תוכניות המחנכות לערכים בבתי ספר בארצות הברית, היעדר כלים למדידה אחידה מוביל לירידה בחשיבות שמייחסים לתוכניות אלו. הקושי במדידה של תוכניות אלו נובע גם מכך שהארגונים המשווקים את התוכניות הם שמודדים בפועל את הצלחת התוכנית ולא גורמים חיצוניים מטעם המדינה (O'Connor, Olson, Hoff, & Peterson, 2014). עוד נטען כי תוכניות לאומיות לשיקום החינוך בבתי הספר בארצות הברית המדגישות הצלחה אקדמית, פוגעות בהצלחתן של תוכניות חינוכיות המבקשות לחנך לערכים. כך, למשל, ריאן (Ryan, 2013) טוען כי התוכנית "No Child Left Behind" ותוכניות דומות לה אשר באו בעקבותיה, מעבירות למחנכים בארצות הברית את המסר כי הדבר היחיד שנחשב הוא הצלחה אקדמית. על כן, טוען ריאן, יש לבחון מחדש את האופן שבו מחזקים ומדגישים את התוכניות החינוכיות המבקשות לייחס חשיבות לערכים ולאופי.

בריטניה

נושא החינוך לערכים הוא נושא דומיננטי בשנים האחרונות בבריטניה. בדומה לארצות הברית, במערכת החינוך הבריטית החינוך לערכים מכונה לעיתים "חינוך האופי". עם זאת, בניגוד למערכת החינוך האמריקאית, התכנים לחינוך הערכי בבריטניה מוכתבים באופן רשמי על ידי המדינה. ב-27 במאי 2019 הכריז משרד החינוך הבריטי רשמית על גיבושה של ועדת מומחים ל"חינוך האופי". מטרת הוועדה היא לבחון כיצד אפשר לתמוך בבתי ספר ולגרום להם להטמיע תוכניות חינוכיות שמטרתן בניית אופי וחוסן. כמו כן פרסם משרד

החינוך הבריטי "קול קורא להוכחות", ובו הזמנה למחנכים, להורים ולגורמים קהילתיים להציע דוגמאות לתוכניות שזכו להצלחה ומטרותיהן עונות על ההגדרה של "חינוך לערכים באמצעות פיתוח אופי וחוסן". המידע שייאסף באמצעות הקול הקורא ישמש את ועדת המומחים בגיבוש המלצותיה הרשמיות למשרד החינוך הבריטי.

משרד החינוך הבריטי הגדיר מהם "חמשת היסודות לבניית אופי" - ספורט, יצירתיות, אומנויות הבמה, מעורבות והתנדבות ועולם העבודה ויזמות - ומעודד את העונים לקול הקורא להציע תוכניות אשר עולות בקנה אחד עם חמשת היסודות. ההנחה היא כי בבתי הספר כבר קיימות תוכניות של חינוך לערכים, וכעת משרד החינוך מבקש לסייע לבתי הספר לתחום את האופן שבו מחנכים לערכים לאותם חמשת יסודות, ולהתאים את תוכניות הלימודים למסגרת זו.

יזמה זו היא המשך ישיר של תוכניות חינוך לערכים לאומיות שיוצר משרד החינוך הבריטי החל משנות ה-90. בבריטניה לכל אחת משכבות הגיל יש תוכנית לאומית מסודרת ומוכתבת ללימוד ערכים, והמדינה היא שבוחנת ומודדת אותה. את התוכניות החינוכיות בבריטניה מבנים גופים הכפופים למשרד החינוך, והחל משנות ה-2000 התוכנית הלאומית כוללת חינוך לבריאות, להתנהגות חברתית ולהתנהגות אזרחית, מבית הספר היסודי ועד התיכון (Colwill & Gallagher, 2007). אחת התוכניות החדשות אשר מציע משרד החינוך הבריטי כתוכנית לאומית לחינוך לערכים בכל שכבות הגיל, היא התוכנית "חינוך למערכות יחסים" (relationship education)². זוהי תוכנית חדשה שהחל מהשנה הבאה (2020) תהפוך לתוכנית חובה בכל בתי הספר הציבוריים באנגליה. מטרת התוכנית המוצהרת היא לשמש בסיס לפיתוחן של מערכות יחסים חיוביות ובטוחות.

המשרד לתקנים בחינוך ([The Office for Standards in Education – OFSTED](#)), אשר מודד ומעריך את תוכניות החינוך לערכים בבריטניה, זוכה לביקורת מצד גורמים שונים ובהם חוקרים באקדמיה. קייס ושותפיו (Case, Case, & Catling, 2000), למשל, טוענים במחקרם כי אופן ההערכה של הארגון פוגע בתפקודם של מורים בבתי הספר. עוד הם טוענים כי במקום לשפר את ביצועיהם של מורים, ההערכות של OFSTED מובילות לירידה ברווחתם האישית של מורים ופוגעות בתהליך החינוכי. הדבר מתרחש כאשר מורים מציגים לעיתים מצג שווא בפני הגורמים המעריכים, משום שהם יודעים כי הנתונים יוצגו לקהל הרחב. ביקורת נוספת המופנית כלפי המדידה וההערכה של OFSTED עוסקת בהערכה ובמדידה מועטה מדי של היבטים הקשורים בלמידה של ערכים (Osler & Morrison, 2002).

אוסטרליה

מערכת החינוך באוסטרליה נמנעה בעבר מהטמעה רשמית של תוכניות חינוכיות הנוגעות לערכים (Jones, 2009). אך החל מ-2005 השתנתה המגמה וממשלת אוסטרליה נוקטת מדיניות רשמית שכותרתה "המסגרת המושגית הלאומית לחינוך לערכים בבתי ספר אוסטרליים" ([the National Framework for Values Education in Australian Schools](#)). מסגרת מושגית זו לחינוך לערכים מבוססת על ממצאים מתוך [מחקר רחב היקף בנושא חינוך לערכים](#) שערך ב-2003 משרד החינוך האוסטרלי. המדיניות מציבה תשעה עקרונות מרכזיים שיש להטמיע בחינוך בבתי הספר: דאגה לעצמי ולזולת; כוונה לעשות את הטוב ביותר על ידי השקעה, עבודה קשה וחתירה למצוינות; התנהגות על פי כללים מוסריים ואתיים; כבוד; אחריות; הוגנות; חופש; כנות; הבנה וסובלנות.

אחת התוכניות להטמעת המדיניות היא ["Values Education Good Practice Schools Project"](#). בבתי הספר שהשתתפו בפרויקט התבקשו המורים להטמיע את החינוך לערכים בכל מקצועות הלימוד, ולבחון את תוכניות הלימודים דרך הפריזמה של "מה מלמדים" לצד "איך מלמדים". בתי הספר שנבחרו להשתתף בפרויקט התבקשו להתאים את תוכניות הלימודים - הן מצד תוכנן הן מצד דרך הוראתן - להגדרות הלאומיות של החינוך לערכים. הוגי הפרויקט מצהירים כי הכשרת מורים והעצמתם הכרחיות להצלחה של תוכניות החינוך לערכים. כמו כן, לפי התוכנית יש להעריך את החינוך לא רק מנקודת מבט אקדמית, אלא גם מנקודת מבט ערכית: על המורים בבתי הספר המשתתפים בתוכנית ליצור תוכניות לימודים אשר מספקות מידע, מאתגרות את התלמידים לחשיבה מסדר גבוה ומעודדות אותם לשאול שאלות ולאמץ חשיבה ביקורתית. אחת המטרות המרכזיות של התוכנית היא העלאת המוטיבציה ללמידה ולא בהכרח שיפור הציונים. לכן בחרו באוסטרליה למדוד כיצד משפיעות תוכניות החינוך לערכים על המוטיבציה של התלמידים ללמוד.

ג'ונס (Jones, 2009) טוענת כי אף שקיימת הסכמה באשר לערכים שיש להטמיע בבתי הספר באוסטרליה, נראה כי התאמתם של אותם ערכים מוסכמים לפרקטיקות יום-יומיות בבתי הספר מערבת תרגום שלהם בידי גורמים רבים מהרשות המקומית, מהנהלת בית הספר ומצוות המורים. עוד עולה ממחקרה כי צוותי חינוך רבים מתקשים בהטמעת תוכניות המותאמות לחינוך לערכים מכיוון שמוטלות על כתפיהם מטלות רבות מדי.

הפיליפינים

החל משנות ה-2000 חל שינוי ניכר באופן שבו מחנכים לערכים בבתי הספר בפיליפינים. ב-2003 הגה סגן שר החינוך קרוז (Isagani R. Cruz) תוכנית חדשה לחינוך לערכים וכתרתה: "ערכים לכל אורך תוכנית הלימודים" ("Values Across the Curriculum"). על פי תוכנית זו, אין ללמד ערכים בשיעור נפרד שנועד למטרה זו, אלא להטמיעם בכל השיעורים ובכל מקצועות הלימוד בבתי הספר. במסגרת התוכנית מצופים כל המורים לעבור הכשרה של מורים המחנכים לערכים, נוסף על הכשרתם ללמד את המקצועות השונים (Muega, 2010).

מתוך האתר באנגלית של [משרד החינוך הפיליפיני](#) עולה כי ערכים דתיים ומוסריים לצד ערכים קולקטיביים-לאומיים הם ערכי הליבה שמגדיר המשרד. על בתי הספר לשקף תפיסה ולפיה האומה הפיליפינית "מרוכזת באל" ובה בעת דמוקרטית, והערכים העומדים בבסיסה הם אחדות, צדק, חירות, אהבה ושלוש.

אף כי משרד החינוך הפיליפיני מכתוב תוכניות חינוך לערכים, הטמעתן לא אחידה. במחקר שנערך בבתי ספר ציבוריים בפיליפינים בשנת 2010 (שבע שנים לאחר שהתוכנית הוטמעה) נמצא כי מורים מסכימים על חשיבותו של החינוך לערכים ומאמינים כי הוא חשוב לא פחות מחינוך למקצועות עיוניים ומדעיים. עם זאת, אין הסכמה רחבה בקרב מורים ומחנכים באשר לערכים שאליהם יש לחנך את התלמידים. (Muega, 2010).

אינדונזיה

החל משנות ה-60 מונהגת בבתי הספר באינדונזיה מדיניות ממשלתית הרואה בחינוך לערכים את לב החינוך. ההתייחסות לחינוך לערכים באינדונזיה נעשית בעיקר דרך המושג "חינוך האופי", והמוטו העכשווי של משרד החינוך האינדונזי הוא: "חכם ועם אופי" (Kurniasih & Utari, 2018). כמו כן, חלק מתוכניות החינוך לערכים במדינה כוללות ערכים דתיים מוסלמיים. בתוכנית הלימודים הרשמית נכתב כי לימוד של מוסר, ערכים ודת זהה בחשיבותו, ומטרת החינוך היא לייצר "אזרחים טובים" אשר "יראים מהאל" (Formen & Nuttall, 2014).

מ-2013 תוכנית הלימודים האינדונזית דורשת לקשור בין ערכים, ידע ומיומנויות בכל תחומי הלימוד. על המורה לספק ידע, לפתח מיומנויות ולהקנות ערכים בכל תחומי הלימוד לפי תוכניות שמכתיב משרד החינוך האינדונזי. המטרה המוצהרת היא לפתח בתלמידים תכונות אופי (character) המותאמות לערכים ספציפיים שמכתיבה הממשלה. תחילה על המורים להיצמד לתוכנית המוכתבת להם, ולאחר מכן ניתנת בידם האפשרות לפתח תוכניות משלהם המטפחות את אותן תכונות אופי אידאליות (Hartono, Haryanto, & Asrowi, 2018). אקמל (Akmal, 2018) טוען כי האופן שבו מוטמעת מדיניות הממשלה בנוגע ל"חינוך האופי" נמצא לא אפקטיבי במדידות ובהערכה של התוכנית. לטענתו התוכנית הלאומית אינה מתחשבת באופן שבו התלמידים מגיבים לתכנים.

סין

עקרונות החינוך בסין הושתתו על ערכים המשרתים את הממשל הסיני ושואבים מערכים סוציאליסטיים (Su, 1989). מתוך ניתוח מסמכים רשמיים של משרד החינוך הסיני, מראים בראון ושותפיו (Brown et al., 2019) כי החל משנת 2016 תוכניות לימודי החובה בסין לחינוך הערכי מופיעות תחת הכותרת "מוסריות לשלטון החוק", ו"צדק" הוא ערך סוציאליסטי מרכזי בתוכנית. כמו כן, מחקרם מראה כיצד האידיאולוגיה הסוציאליסטית מתורגמת לתוכניות החינוך לערכים; בתוכניות הרשמיות נכתב, למשל, כי יש ללמד תלמידים "לחשוב על אחרים", ולנהוג בכבוד, הבנה וסובלנות לזולת.

בסין תוכניות לימודים שונות מבקשות להטמיע ערכים בבתי הספר. כך, למשל, לימודי המוזיקה בסין הם מוקד ללמידה ערכית ואידאולוגית. במחקר שערך ברנד (Brand, 2003) נבחנו ספרי הלימוד הרשמיים ללימודי המוזיקה במדינה. ממחקרו עולה שהמטרה המוצהרת של הממשל הסיני באשר להטמעת ערכים לאומיים בלימודי מוזיקה משתקפת בספרי הלימוד בשימוש בסמלים סוציאליסטיים ופטריוטיים.

הונג קונג

בשנת 2002 הכריז הממשל בהונג קונג על תוכנית לימודים רשמית המתמקדת בחינוך לערכים ולאזרחות. תוכנית זו, המכונה "בונים על חוזקות" (Building on Strengths), מבוססת על חמישה ערכים מובילים: נחישות, כבוד לאחר, אחריות, זהות לאומית ומחויבות. כך, למשל, אחת הדרכים שבהן מטמיע הממשל בהונג קונג ערכים לאומיים בחינוך היא המוזיקה: בשיעורי מוזיקה התלמידים לומדים שירים סיניים פטריוטיים (Wing-Wah & Wai-Chung, 2004).

כמו כן, על פי האתר באנגלית של משרד החינוך של הונג קונג, מפעיל המשרד תוכנית לימודים הנקראת "חינוך מוסרי, אזרחי ולאומי" ("Moral, Civic and National Education"). על-פי האתר, החינוך המוסרי, האזרחי והלאומי הוא חלק משמעותי וחשוב בחינוך בבתי הספר בהונג קונג. האופן שבו מתבקשים בתי הספר ללמד מוסר, אזרחות וערכים היא באמצעות קידום של שבעה ערכים: התמדה, כבוד לאחר, אחריות, זהות לאומית, מחויבות, יושרה ודאגה לאחר. על פי התוכנית, על צוות בית הספר להתייחס לנושאים מחיי היום-יום של התלמידים, לקשר בין מקצועות לימוד שונים דרך נקודת המבט של החינוך לערכים, ולשים דגש על חינוך אתי, חינוך מיני, חינוך לזכויות אדם וחינוך לאומי.

דיון וסיכום

חינוך לערכים נמצא על סדר היום הציבורי במדינות השונות וזוכה לדיון אקדמי נרחב. מסקירת התוכניות החינוכיות במדינות אשר חרטו על דגלן חינוך לערכים עולה כי קיימת פרשנות שונה לאופן ההטמעה של ערכים בחינוך בבית הספר. כל מדינה נשענת על הגדרות שונות לחינוך לערכים, ואלו מציבות הצדקות שונות לחינוך לערכים ולחשיבותו.

במקומות שונים בעולם נשענים על ההגדרה "חינוך האופי" (Character Education) כמתודה לחינוך ערכי. כמו כן, הטמעת הערכים נעשית בכל תחומי הדעת ולא כתוכנית חינוכית נפרדת. הערכים המוצהרים בתוכניות נעים בין ערכים אישיים לחברתיים ובין ערכים דתיים, לאומיים וקולקטיביים לערכים אינדיווידואליים; זאת בהתאם לתרבות המקומית, למאפייני המשטר ולאידיאולוגיה פוליטית מקומית. בתוכניות חינוכיות מופיעים גם ערכים המוגדרים כ"אוניברסליים", ובהם ערכים של הוגנות, צדק וכבוד. עם זאת, האופן שבו מחנכים לערכים אלו שונה ממקום למקום ומשקף תפיסות ערכיות.

הסקירה מראה כי דרכי הערכה ומדידה משקפות אף הן ערכים ומבטאות את מטרתן של תוכניות החינוך לערכים. כך, למשל, ארצות הברית, בריטניה ואוסטרליה מייחסות חשיבות לחינוך לערכים בבתי הספר וכך גם לקשר בין חינוך לערכים והישגים אקדמיים (Ladwig et al., 2010).

מתוך הסקירה עולה כי יש התאמה בין ההצדקות הניתנות לצורך בחינוך לערכים לבין יישום תוכניות החינוך לערכים ומדידתן. כך, למשל, אחת המטרות המרכזיות של החינוך לערכים באוסטרליה היא העלאת המוטיבציה ללמידה ולא בהכרח שיפור הציונים. לכן נמדדה השפעתן של תוכניות החינוך לערכים על המוטיבציה של התלמידים ללמוד. בהתאם לכך נבדקת הפחתה באלימות כאשר זוהי מטרתה המוצהרת של התוכנית לחינוך לערכים. עם זאת, כאשר מטרת התוכנית היא לחזק התנהגות ערכית חברתית או מוסרית, המדידה מורכבת יותר ומעלה שאלות ערכיות שיש לדון בהן.

עוד עולה מהסקירה כי יש צורך לדון בשאלה מהם הערכים שחשוב לחנך אליהם כדי להחליט על האופן שבו יש לחנך. מעבר לכך, הסקירה מבקשת לעורר שאלות בדבר ההצדקות לחינוך לערכים בישראל, האופן שבו הוחלט לחנך לערכים אלו, התרגום והפרשנות המקומית הניתנת להם, דרכי המדידה וההערכה של תוכניות החינוך לערכים בישראל ואילו ערכים הן משקפות.

מקורות

אלוני, נ', חוטינר, א' וצדקיהו, ש' (2005). עקרונות ערכיים בחינוך החברתי: מן המצוי אל הראוי. בתוך נ' אלוני (עורך), *כל שצריך להיות אדם: מסע בפילוסופיה חינוכית* (עמ' 166-169). תל אביב: מכון מופ"ת והקיבוץ המאוחד.

לם, צ' (2000). אידיאולוגיות ומחשבת החינוך. בתוך י' הרפז (עורך), *לחץ והתנגדות בחינוך: מאמרים ושיחות*. תל אביב: ספרית פועלים.

Akmal, A. (2018). Strengthening Students' Characters education through legal Awareness policies analysis. In Annual Civic Education Conference (ACEC 2018), Atlantis Press.

Althof, W., & Berkowitz, M. W. (2006). Moral education and character education: their relationship and roles in citizenship education. *Journal of Moral Education*, 35(4), 495-518.

Brand, M. (2003). Dragons in the music classroom: political and philosophical subtexts in Chinese school music textbooks. *Bulletin of the Council for Research in Music Education*, 72-80.

Brimi, H. (2009). Academic instructors or moral guides? moral education in america and the teacher's dilemma. *The Clearing House*, 82(3), 125-130.

Brown, E., Chen, D., Davies, I., Urbina Garcia, A., & Munguia Godinez, I. (2019). Educating young people about society in China, England, Mexico and Spain: similar approaches to values education from different contexts. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 1-17.

Case P., Case S., & Catling (2000). Please show you're working: A critical assessment of the impact of OFSTED inspection on primary teachers. *British Journal of Sociology of Education*, 21(4), 605-621.

Colwill, I., & Gallagher, C. (2007). Developing a curriculum for the twenty-first century: The experiences of England and Northern Ireland. *Prospects*, 37(4), 411-425.

Hartono, Y., Haryanto, S., & Asrowi, A. (2018). Character education in the perspective of humanistic theory: A case study in Indonesia. *EDUCARE: International Journal for Educational Studies*, 10(2), 95-108.

Formen, A., & Nuttall, J. (2014). Tensions between discourses of development, religion, and human capital in early childhood education policy texts: The case of Indonesia. *International Journal of Early Childhood*, 46(1), 15-31.

Howard, R. W. (2005). Preparing moral educators in an era of standards-based reform. *Teacher Education Quarterly*, 32(4), 43-58.

Jones, T. M. (2009). Framing the framework: Discourses in Australia's national values education policy. *Educational Research for Policy and Practice*, 8(1), 35-57.

Kurniasih, H., & Utari, V. Y. (2018). Character education policy and its implications for learning in Indonesia's education system.

Ladwig, J. G., Simola, H., & Berends, M. (2010). Beyond academic outcomes. *Review of Research in Education*, 34(1), 113-141.

Muega, M. A. (2010). Values/moral education: Current conceptions and practices in Philippines schools. *Alipato: A Journal of Basic Education*, 4(10), 81-94.

O'Connor, A., Olson, A., Hoff, N., & Peterson, R. L. (2014). *Character education -strategy brief*. Lincoln, NE: Student Engagement Project, University of Nebraska-Lincoln and the Nebraska Department of Education.

Osler, A., & Morrison, M. (2002). Can race equality be inspected? Challenges for policy and practice raised by the OFSTED school inspection framework. *British Educational Research Journal*, 28(3), 327-338.

Ryan, K. (2013). The failure of modern character education. *Revista Española de Pedagogía*, 71(254), 141-146.

Su, Z. (1989). "Peoples's education" in the People's Republic of China. *Phi Delta Kappan*, 70(8), 614-618.

Waters, S., & Russell W. B. (2014). Preservice secondary teachers' sense of efficacy in teaching character education. *Journal of Education*, 194(2), 45-54.

Wing-Wah, L., & Wai-Chung, H. (2004). Values education in Hong Kong school music education: A sociological critique. *British Journal of Educational Studies*, 52(1), 65-82.

כתיבת הסקירה ומסמך הדגשים: שרי אלפייניס
עריכת לשון: תמי בורשטיין | עיצוב: אמונה כרמל

